Startnotitie ter voorbereiding op de nieuwe Museumvisie

Inleiding

Goed wonen, werken en recreëren zijn en blijven voor Winterswijk belangrijke uitgangspunten. In de begroting 2021-2024 worden ambities benoemd die we nastreven, de stippen op de horizon. We noemen er in dit kader vijf:

- We zien vitale inwoners, die gezond en gelukkig zijn. Iedereen doet mee.
- In Winterswijk kan iedereen van jong tot oud meedoen. We ondersteunen inwoners voor wie eigen regie niet mogelijk is.
- Gelijke kansen voor ieder kind. Alle kinderen moeten veilig, gezond en kansrijk in Winterswijk kunnen opgroeien.
- We willen we onze culturele instellingen en ons erfgoed behouden en versterken, omdat ze belangrijk zijn voor de aantrekkelijkheid van Winterswijk.
- Winterswijk is een aantrekkelijke plaats om te wonen, te werken en te recreëren. Bestaande functies en nieuwe ontwikkelingen krijgen volop ruimte met behoud van de kwaliteit van de leefomgeving voor nu en in de toekomst. We willen groeien naar 31.000 inwoners.

Ons uitgangspunt
Door ons museaal aantrekkelijk te positioneren met voor elk wat wils, zowel toerist als eigen inwoner (alle leeftijden en doelgroepen), breed verbonden in de eigen gemeenschap, kunnen we door middel van musea uitvoering geven aan onze ambities.

Hiervoor is het opstellen van een integrale museumvisie van belang. Dit stuk vormt de startnotitie voor de museumvisie en mondt uit in de museumvisie met uitvoeringsprogramma. De museumvisie is integraal en richt zich op de museale infrastructuur in de volle breedte en legt geen specifieke focus op één of twee musea. De museumvisie is onderdeel van het totale cultuurbeleid van Winterswijk.

Landelijke, provinciale en lokale ontwikkelingen

Hieronder gaan we kort in op het culturele stelsel in Nederland en geven we vervolgens weer wat het beleid en de ontwikkelingen zijn op drie verschillende niveaus op cultureel vlak, met musea in het bijzonder.

Rijksbeleid
De Rijksoverheid streeft er naar dat zoveel mogelijk mensen in Nederland toegang hebben tot cultuur van hoge kwaliteit. Zij steunt daarom instellingen van (inter)nationale betekenis. De culturele instellingen en cultuurfondsen die subsidie van het Rijk krijgen, vormen samen de landelijke basisinfrastructuur (de BIS).

Het cultuurbeleid 2021-2024 ‘Cultuur voor iedereen’ van het kabinet richt zich op vijf thema’s:

- cultuur maakt nieuwsgierig;
- ruimte voor nieuwe makers en cultuur;
- een leefomgeving met karakter;
- cultuur is grenzeloos;
- een sterke culturele sector.

Cultureel erfgoed is overal in onze samenleving aanwezig. In onze musea, historische binnensteden en op het platteland. Maar ook in de bodem en onder water. En als immaterieel erfgoed in onze tradities, rituelen en verhalen. De overheid heeft de bescherming van het cultureel erfgoed geregeld in de Erfgoedwet die sinds juli 2016 geldt.

Landelijke ontwikkelingen
Er zijn een aantal landelijke ontwikkelingen te signaleren ten aanzien van musea:

- musea maken een transitie door van een traditionele presentatie-instelling naar een organisatie met een maatschappelijke betekenis die verankerd is in de gemeenschap

- als gevolg van de corona crisis zitten veel musea in zwaar weer. Volgens de Museumvereniging worden kleinere musea sterker getroffen door de coronacrisis dan de grote. De afgelopen jaren zijn de subsidies gedaald en veel musea zijn afhankelijker geworden van eigen inkomsten. Ten minste tien musea dreigen binnen een halfjaar te moeten sluiten. (November 2020: Volkskrant in gesprek met Nederlandse Museumvereniging).
- bedreigingen die al speelden worden uitvergroot door de corona crisis zoals de vergrijzing van het vrijwilligersbestand van musea

Provinciaal beleid
Provincies geven subsidie aan cultuur die de lokale belangen overstijgt. Ook zet de provincie zich in voor spreiding van culturele (educatie) voorzieningen in de regio.

In 2020 heeft Provincie Gelderland een uitgangspuntennotitie opgesteld voor de aanpak van het beleid op het gebied van Cultuur en Erfgoed, waar musea een wezenlijk onderdeel van zijn. De hoofddoelstelling van de provinciale inzet op cultuur en erfgoed is het bijdragen aan een bloeiend cultuur- en erfgoedklimaat in Gelderland.

Op dit moment is Provincie Gelderland bezig met het opstellen van nieuw museumbeleid.
De provincie hanteert hierbij drie doelen:
- we willen zorgen dat onze Gelders musea op de toekomst zijn voorbereid
- we gaan ze aanmoedigen samen te werken om hun bezoekers het ‘Verhaal van Gelderland’ te vertellen
- we willen dat musea voor zoveel mogelijk Gelderlanders toegankelijk zijn

Provinciale ontwikkelingen
De corona crisis heeft de aanpak van de provincie op het gebied van Cultuur en Erfgoed doorkruist. Provincie Gelderland heeft aan de zes regio’s in de provincie naar aanleiding van de coronacrisis gevraagd een visie te ontwikkelen op het toekomstbestendig maken van de culturele infrastructuur. Samen met de Achterhoekse gemeenten is het regioplan ‘Toekomstbestendige culturele infrastructuur Achterhoek 2021-2024’ opgezet. In dit regioplan is er een rol weggelegd voor musea, waarbij ze als instellingen in het middensegment met regionale betekenis (samen met podia, galeries, festivals en dergelijke) mensen laten genieten van cultuur en erfgoed.

Lokaal beleid
Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het lokale cultuurbeleid en voor de voorzieningen van cultuureducatie en amateurkunst.

In 2018 is het Winterswijkse cultuurbeleid vastgelegd in de Cultuurnota. In de Cultuurnota zijn vier speerpunten benoemd:
1. Het in stand houden van het huidige culturele aanbod
2. Inzetten op cultuureducatie en cultuurparticipatie
3. Cultuur breder bereikbaar maken
4. Samenwerking met Duitsland

Lokale ontwikkelingen
Vanaf 2009 is er gewerkt aan de totstandkoming van een museaal concept in Winterswijk. Alle punten uit het museaal concept zijn gerealiseerd, alleen het project Terra Temporalis loopt nog. Op dit moment verstrekt gemeente Winterswijk jaarlijkse activiteitensubsidie aan twee museale organisaties: Stichting Villa Mondriaan en Stichting Exploitatie Museum in het Hart van Winterswijk. Beiden zijn geregistreerd in het landelijke Museumregister. In 2020 heeft Villa Mondriaan de Museumjaarkaart ingevoerd. Hiervoor is door de gemeente een garantie afgegeven. De gemeentelijke financiering van Stichting Exploitatie staat onder druk door voorgenomen bezuinigingen.

Beleidsuitgangspunten
Op basis van landelijke, provinciale en lokale beleidsuitgangspunten en ontwikkelingen komen we tot de volgende drie uitgangspunten voor de museumvisie van Winterswijk:

1. Musea toegankelijk voor iedereen

In de museumvisie formuleren we op welke manier de Winterswijkse musea vandaag én morgen betekenis (kunnen) geven aan de vijf verschillende waarden van musea die geformuleerd zijn door de landelijke Museumvereniging. Te weten:

- Verwonderen (musea zijn schatkamers)
- Verbinden (in musea heb je onvergetelijke ontmoetingen)
- Ontwikkelen (in musea komt onderwijs tot leven)
- Beleven (musea bieden bijzondere ervaringen)
- Verrijken (musea dragen bij aan de welvaart)

Door in te zetten op alle verschillende waarden van musea worden musea toegankelijk voor iedereen. Het betekent namelijk dat niet ieder museum dezelfde waarde hoeft te vervullen, maar dat alle waarden in zijn totaliteit bediend worden in een gemeente. Juist doordat verschillende musea van verschillende waarden zijn ontstaat er een breed en divers museaal aanbod dat toegankelijk is voor iedereen. Dit sluit aan bij de doelstellingen zoals die in het coalitieakkoord geformuleerd zijn. Ook sluit het aan bij de Erfgoednota waarin een goede balans in verschillende waarden van erfgoed (intrinsiek en extrinsiek) en de verbinding met het sociaal-maatschappelijke domein worden benoemd. Doordat een museum een bepaalde functie vervult, krijgt het een herkenbare kleur en positioneert het zichzelf in de (culturele) omgeving. Hierbij kijken we dus domein overstijgend (denk aan domeinen als welzijn, onderwijs, toerisme). Aan het toepassen van het waardenperspectief en de uitwerking geven we vervolg in het proces van de museumvisie.

Voor museumbezoek in een fysiek gebouw kunnen drempels ervaren worden. Om deze drempel te verlagen kiezen verschillende musea ervoor om de verhalen die in het museum verteld worden de gemeenschap in te brengen. De verhalen blijven verteld, maar de manier waarop, de vorm, veranderd. Voorbeelden hiervan zijn exposities op andere locaties die gemaakt worden met eigen inwoners in het kader van participatie, herinneringskoffers waarmee musea op bezoek gaan bij zorgcentra en fietsroutes. Door de corona crisis en sluiting van musea als gevolg komt deze vraag nog meer aan de oppervlakte te liggen: “Op welke manier kunnen musea hun verhalen vertellen en de identiteit versterken zonder dat hiervoor bezoek aan een fysiek gebouw noodzakelijk is?” Hierbij moet gedacht worden aan verbindingen met Cultuurkwartier, onderwijs, jongerenwerk, de buurtschappen, evenementen/festivals, zorg en welzijn, thuiswonende eenzame ouderen, campings en vakantieparken, verenigingen enzovoorts. In het proces van de museumvisie brengen we dit uitgangspunt aan de orde. Dit zorgt voor meer draagvlak voor musea in de gemeenschap.

2. Een toekomstbestendige museale infrastructuur

In de museumvisie geven we weer op welke manier we omgaan met de ontwikkelingen zoals eerder geschetst, zodat we de museale infrastructuur van Winterswijk voorbereiden op de toekomst en versterken. Hiermee sluiten we aan bij het eerste speerpunt uit onze Cultuurnota: *het in stand houden van het huidige culturele aanbod.*
Zoals hierboven weergegeven, kunnen musea op verschillende manieren van grote betekenis zijn voor de maatschappij. Er zijn een aantal ontwikkelingen te signaleren die het voortbestaan in gevaar zouden kunnen brengen. Een zorgelijke landelijke ontwikkeling is bijvoorbeeld de vergrijzing van het vrijwilligersbestand. Museumvrijwilligers zijn van cruciaal belang voor het in stand houden van musea. Er zijn tal van enthousiaste vrijwilligers actief op verschillende fronten (bestuurlijk, maar ook bij de kassa, garderobe, marketing, educatie enzovoorts). Door de vergrijzing van de museumvrijwilliger komt het voortbestaan in gevaar.
In het proces van de museumvisie onderzoeken we op welke manieren we bedreigingen kunnen omzetten in kansen. Hierbij kijken we naar inhoudelijke cross-overs die gemaakt kunnen worden binnen de Winterswijkse museale infrastructuur en tussen musea en andere (culturele) voorzieningen in Winterswijk.

3. Door middel van musea versterken van identiteit

Door het vertellen van verhalen, van vroeger en nu, vervullen musea een belangrijke functie in het geven van uiting aan onze identiteit. Het beheren en tentoonstellen van objecten en de bijbehorende verhalen is een kerntaak met een grote maatschappelijke betekenis. De objecten die musea bewaren, of ze nu een lokale, regionale, nationale of internationale betekenis hebben, zijn belangrijk voor ons allemaal. Ze geven uitdrukking aan een gedeelde geschiedenis en aan onze identiteit. Denk bijvoorbeeld aan de werken van Piet Mondriaan die van grote waarde zijn voor de Winterswijkse

identiteit. Bij het vertellen van verhalen door middel van kunst spelen de creatieve makers (kunstenaars) een essentiële rol. We kijken in het proces van de museumvisie naar hoe musea inhoudelijk het verhaal van Winterswijk kunnen vertellen en de manier waarop het verhaal van Winterswijk kan aansluiten bij het verhaal van Gelderland. Door het verhaal ook te vertellen op niet-museale plekken in de samenleving wordt dit verhaal veel toegankelijker en worden veel meer mensen met dat verhaal bereikt (zie ook de alinea over toegankelijkheid).

Onze rol en aanpak

Het volgende proces mondt uit in de museumvisie: we geven bovenstaande speerpunten vorm in nauwe samenspraak met de Winterswijkse musea. Deze uitwerking krijgt feitelijk vorm in diverse (coronaproof) werksessies waarbij bovenstaande speerpunten aan bod komen en waaraan de Winterswijkse musea deelnemen. Ook richten we een klankbordgroep op: een club van experts op museaal vlak die ons met kennis en advies kunnen bijstaan in dit proces en waarmee we kunnen klankborden. We betrekken inwoners door hun visie op musea te delen en publiceren hun dromen en verhalen in onze communicatie-uitingen en geven ze een plek in het visiedocument. Dit alles doen we onder begeleiding van een externe organisatie, Cultuur Oost. Erfgoed Gelderland biedt hierbij collegiale consultatie.

De Raad wordt via de wethouder op de hoogte gehouden van het proces van de museumvisie. De Raad wordt geïnformeerd over de concept museumvisie in het Politiek Forum.

Geraadpleegde bronnen

- Coalitieakkoord Winterswijk 2019-2022
- Cultuurnota Winterswijk 2018
- Dossier Museaal concept Winterswijk
- Erfgoednota Aalten, Oost-Gelre, Winterswijk 2021-2024
- Publicatie *In de vaste collectie van het museum: de vrijwilliger* van het VSB Fonds, Erfgoed Gelderland, Movisie, Museumconsulenten
- Website Museumvereniging: https://www.museumvereniging.nl/waarden
- Website Provincie Gelderland: https://www.gelderland.nl/Cultuur-en-erfgoed
- Website Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur
- Website Volkskrant: https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/grote-musea-hebben-het-moeilijk-door-de-coronacrisis-maar-kleine-musea-voelen-de-pijn-pas-goed~b4e7efdb/

Deze startnotitie is opgesteld in nauwe samenwerking met Cultuur Oost en Erfgoed Gelderland.